

**DET NATIONELLA
UTVÄRDERINGSSYSTEMET
GÄLLANDE INLÄRNINGSRESULTAT**

UTVÄRDERING 6/1998

UTBILDNINGSSTYRELSEN

Ytterligare uppgifter ges av Ritva Jakku-Sihvonen
telefon (09) 7747 7700

© Utbildningsstyrelsen

Ombrytning: Layout Studio Oy/Marke Eteläaho

ISBN 952-13-0263-1

ISSN 1238-4453

INNEHÅLL

DET NATIONELLA UTVÄRDERINGSSYSTEMET FÖR INLÄRNINGSRISULTAT	5
1 VAD UTVÄRDERAS?	6
2 VILKET SLAG AV UTVÄRDERINGSINFORMATION PRODUCERAS?	8
3 VAD ANVÄNDS UTVÄRDERINGSINFORMATIONEN TILL?	9
4 HUR GENOMFÖRS UTVÄRDERINGEN?	9
4.1 Sampelbaserad utvärdering	9
4.2 Samarbete i utvärderingen	9
5 HUR PUBLICERAS UTVÄRDERINGSINFORMATIONEN?	10
DEN ALLMÄNBILDANDE UTBILDNINGEN	11
1 UTVÄRDERING I GRUNDSKOLAN	11
1.1 Principer för planering av utvärderande uppgifter	11
1.2 Principer för sampling	12
1.3 Att arrangera riksomfattande prov	12
1.4 Att kontrollera provresultaten	13
2 UTVÄRDERING I GYMNASIET	13
YRKESUTBILDNINGEN	14
1 UTVÄRDERING I YRKESUTBILDNINGEN	14
1.1 Föremålen för utvärdering av studieresultat	14
1.2 Principen för planeringen av utvärderingsuppgifterna	16
1.3 Principer för samplingen	17
1.4 Anordnande av en nationell utvärdering	17
1.5 Den nationella utvärderingen och vitsorden i examensbetyget	18
1.6 Offentliggörande av utvärderingsresultaten	20
1.7 Kostnader	20
2 UTVÄRDERING INOM DEN YRKESINRIKTADE VUXENUTBILDNINGEN OCH LÄROAVTALSUTBILDNINGEN	21
2.1 Nationell utvärdering enligt område	21
2.2 Utvärderingsobjekt	22
2.3 Utvärderingskriterier	22
2.4 Utvärderingsmetoder	22
2.5 Sampling	22
2.6 Tillförlighet	23
2.7 Tidpunkt för utvärderingen och plikt att delta	23

DET NATIONELLA UTVÄRDERINGSSYSTEMET FÖR INLÄRNINGSRISULTAT

I och med förändringarna i utbildningens styrsystem har utvärderingen av utbildningen blivit aktuell. De viktigaste reformerna är det nya statsandelssystemet, reformen av läroplanssystemet och över huvud taget övergången till informationsstyrning i relationen mellan utbildare och statsmakt.

Reformen av lagstiftningen för undervisningsväsendet betonar utvärderingens betydelse som medel för att få feedback om verksamheten. De nya bestämmelserna ger mera omfattande möjligheter att organisera tjänsterna. En större individualisering och valfrihet, möjligheten till årskurslös undervisning i grundskola, gymnasium och yrkesinriktad utbildning, möjligheten till individuella läroplaner och ökande samarbete mellan läroanstalterna leder alla till större flexibilitet och till att läroanstalterna differentieras. Också den på fristående yrkesprov baserade modellen för uppvisande av yrkeskunskap leder till allt mer individualiserade utbildningsvägar.

Trots olika slag av arrangemang och innehåll måste man kunna garantera att den enskilda medborgarens rättsskydd och jämlikhet uppfylls i fråga om utbildning. Beslutsfattarna behöver information om utbildningens resultat för att kunna bedöma hur utbildningsutbudet motsvarar de nationella och internationella behoven. För dem som utvecklar utbildningen skall utvärderingen dessutom producera information om utbildningens nuläge.

Utvärderingen av undervisningsväsendet i Finland vilar på tre centrala bärande pelare:

- utvärderingssystemet för inlärningsresultat
- indikatorproduktion och
- utvärderingsprojekt med varierande tema.

Utvärderingssystemet för inlärningsresultat täcker grundskolan och den yrkesinriktade utbildningen och till vissa delar också gymnasiet. Merparten av utvärderingsinformationen om inlärningsresultaten i gymnasiet produceras genom studentexamenssystemet som bygger på en separat organisation och separata bestämmelser. Systemet med yrkesexamina stöder utvärderingen av inlärningsresultat inom den yrkesinriktade utbildningen och läroavtalsutbildningen.

1 VAD UTVÄRDERAS?

Systemet för utvärdering av inlärningsresultat är avsett att producera information om utbildningens effekter. Utvärderingsprocesserna planeras så att de producerar information om hur väl de mål som uppställs i grunderna för läroplanen nås. Utvärderingsobjektet kan vara en individ, en läroanstalt, en upprätthållare eller ett område inom utbildningsväsendet. Dessutom produceras nationell och internationell utvärderingsinformation.

Utvärderingssystemet för inlärningsresultat riktar sig mot följande delområden av undervisningens effekter:

- Hur väl motsvarar de uppnådda läroämnesspecifika resultaten de mål som uppställs för utbildning och examen i grunderna för läroplanen och examina?
- Hurudana inlärningsförutsättningar har utbildningen producerat?
- Hurudana kommunikationsfärdigheter har utbildningen producerat?
- Hur har utbildningen påverkat elevernas benägenhet till självutveckling, d.v.s. vilken inställning till livslång utbildning har utbildningen gett upphov till?

Hur motsvarar de uppnådda resultaten de uppställda målen?

Hur resultatet motsvarar utbildningens mål kan undersökas både kvantitativt och kvalitativt. En analys av motsvarigheten mellan de i de nationella grunderna uppställda målen för läroplaner och examina är en kvalitativ utvärdering.

Redan i grundskolskedet koncentrerar sig utvärderingen av inlärningsresultaten dels på en utvärdering av de grundfärdigheter som ställs upp som mål i läroplanens grunder, dels också på utvärdering av värderingar och andra sådana pedagogiskt betydelsefulla delområden av allmänbildningen som på ett avgörande sätt påverkar elevernas världsbild. Utöver de läroämnesspecifika färdigheterna utvärderas också inlärningsfärdigheter, kommunikationsfärdigheter och studiemotivation.

I utvärderingen av hur den yrkesinriktade utbildningens inlärningsresultat motsvarar utbildningens mål koncentrerar man sig på utvärdering av hur de för alla gemensamma färdigheterna, allmänna kvalifikationerna och yrkesfärdigheterna uppnås. I utvärderingen av yrkesfärdigheter koncentrerar man sig dels på de viktigaste färdigheterna inom yrkeskunskapen, dels på en utvärdering av de värderingar och etiska färdigheter som är viktiga för yrket.

Inlärningsfärdigheter

Att utveckla inlärningsfärdigheterna är ett centralt mål för all undervisning. Utvärderingen av inlärningsfärdigheterna utgår från frågan om hur väl eleverna uppnått de färdigheter som möjliggör livslång utbildning. Färdigheterna måste bedömas utgående från individuella behov och mål, något som särskilt kommer fram i vuxenutbildningen.

I grundskolan skall objektet för utvärderingen av inlärningsfärdigheter vara elevens jagbild, självkänsla, problemlösningsförmåga, förmåga att processa information samt initiativförmåga. I gymnasiet och i den yrkesinriktade utbildningen utvärderar man dessutom inlärningsfärdigheterna genom att utreda elevernas förmåga till självständiga studier, problemlösningsförmåga och förmåga att fatta beslut samt förmåga att bedöma de egna inlärningsstrategierna och den egna inläringen.

Kommunikationsfärdigheter

I utvärderingen av kommunikationsfärdigheter fästs uppmärksamheten vid hur goda färdigheter eleverna har uppnått i fråga om att ställa sig kritiskt till ny information som förmedlas av olika medier. Dessutom bedöms färdigheterna för att utnyttja olika kommunikationsformer vid inläring, i arbetsliv och socialt umgänge.

I grundskolan skall utvärderingen fästa särskild uppmärksamhet vid färdigheter i det egna modersmålet och sociala färdigheter. Då det gäller högstadiet skall man dessutom utvärdera förmågan till muntlig och skriftlig framställning också på främmande språk samt förmågan att utnyttja ny teknologi. I fråga om yrkesinriktad utbildning, både för unga och för vuxna, skall utvärderingen utöver det ovan nämnda även beakta förmåga att fungera i grupp, förmåga till interaktion och att argumentera samt färdigheter i att utnyttja de medier och den teknologi som behövs inom utbildningsområdet och arbetslivet.

Motivation för livslång utbildning

Som objekt för utvärderingen av inlärningsmotivation står utöver förmågan att anpassa sig till förändringar även viljan att kontinuerligt utveckla sig själv. I utvärderingen av studiemotivationen koncentrerar man sig på hur eleven förhåller sig till att lära sig något nytt, hur utmanande och meningsfull han eller hon finner inläringen. Dessutom riktar sig utvärderingen mot hur målinriktat, ansvarsfullt och långsiktigt eleven agerar och hur han eller hon uppfattar de förväntningar och krav som ansluter sig till inläringen. Efter examen tar sig studiemotivationen dessutom uttryck som villighet till utbildning, eller i arbetslivet i villighet till fortbildning och kompletterande utbildning samt i vilja och färdigheter att utveckla det egna arbetet.

2 VILKET SLAG AV UTVÄRDERINGSINFORMATION PRODUCERAS?

Utvärderingsinformationen skall vara mångsidig, tillförlitlig och baserad på systematisk datainsamling och analys. Utvärderingen (eng. assessment, fin. arviointi) av inlärningsresultat är information som beskriver kvaliteten eller nivån på en prestation eller verksamhet. För att producera denna information används för ändamålet uppgjorda uppgiftsserier, prov, mätare eller test.

För utvärdering i slutskedet används i allmänhet en summativ bedömning vars avsikt framförallt är att utvärdera vad eleverna har lärt sig över en längre tid genom utbildningen. Den summativa utvärderingen är enkom avsedd som en samlande utvärdering av det inlärd. Uppgiftsserierna omfattar därför mångsidiga uppgifter av varierande svårighetsgrad.

Utgående från kriterierna kan man bedöma om prestationen är: mycket god, god, nöjaktig eller svag. Bedömningsskalorna kan variera. En utvärdering enligt kriterier är rättvis och garanterar att prestationerna är jämförbara. Ett system som producerar kriteriebaserad information ger en möjlighet att utreda hur jämlikhet i utbildningen förverkligas genom att jämföra om eleverna uppnått samma färdigheter oavsett hemort, kön och socioekonomisk bakgrund etc. Att utvärderingskriterierna är offentliga bidrar också till att trygga elevernas rättsskydd i fråga om bedömningen av prestationerna. I en relativ utvärdering bestäms vitsorden enligt en viss fördelning genom prestationernas relation till andra prestationer.

Det nationella utvärderingssystemet för inlärningsresultat i grundskolor och yrkesinriktad utbildning har planerats så att utvärderingarna är kriteriebaserade. Utmärkande för den kriteriebaserade utvärderingen är att prestationerna bedöms i relation till de uppställda målen för inläringen. Kriterierna baseras på de mål som uppställts för läroämnet, läroämnets kunskapsstyp och kunskapsstruktur samt på beskrivningar av de metakognitiva processer som kunskaper i läroämnet förutsätter. Med hjälp av kriterierna kan prestationsnivån bedömas.

I studentexamen är utvärderingen en tvådelad process som kombinerar en kriteriebaserad och en relativ utvärdering. I det första skedet av utvärderingen bedöms prestationen enligt den kriteriebaserade utvärderingen så att den poängsätts enligt kriterier som har fastslagits på förhand. I det andra skedet används relativ utvärdering för att fastställa det slutgiltiga vitsordet genom att man bestämmer poänggränser enligt vilka man med hjälp av Gauss kurva slår fast de poänggränser som avgör de slutgiltiga examensvitsorden. Målet är att från år till år bibehålla resultatet från respektive prov på mer eller mindre konstant nivå. I fråga om utvärderingen av studentexamen har denna kombination av kriteriebaserad och relativ utvärdering visat sig fungera mycket bra som en lösning på nationell nivå.

3 VAD ANVÄNDS UTVÄRDERINGSINFORMATIONEN TILL?

Utvärderingsinformationen är feedback på nivån på kunnandet. Den information som samlas genom utvärderingen av de nationella inlärningsresultaten används för att utveckla utbildningen, för att fatta beslut om utbildningen och rikta in resurser på ett ändamålsenligt sätt, samt för att följa upp hur jämlikheten i utbildningen förverkligas. Den nationella utvärderingsinformationen används både i centralförvaltningens och i läroanstalternas utvecklingsarbete. Utvärderingsinformationen används som hjälp särskilt för att göra upp grunder för läroplanerna, för att utveckla läromaterial och för internationella jämförelser.

4 HUR GENOMFÖRS UTVÄRDERINGEN?

Utvärderingsinformation kan antingen produceras genom utvärdering av en hel åldersklass eller genom sampelbaserad utvärdering. Utvärderingen planeras och genomförs så att den stöder arbetet med att utveckla utbildningen.

Elever som deltar i specialundervisning får vid utvärderingen sin ställning tryggad genom specialarrangemang.

Den sampelbaserade utvärderingen utförs i huvudsak på basis av en årligen fastställd plan.

4.1 SAMPELBASERAD UTVÄRDERING

I den riksomfattande utvärderingen samlas informationen huvudsakligen in på basis av representativa sampel. För att utvärdera jämlikheten i utbildningen planeras samplen så att man beaktar regionala och ekonomiska faktorer (bl.a. EU-stödområden) samt kommunform. Som bakgrundsvariabler kan man också använda andra faktorer, såsom t.ex. läroanstalternas eller undervisningsgruppernas storlek om dessa anses ha betydelse för utredningen av eventuella skillnader. Prestationerna som samlas in i utvärderingen skall vara jämförbara både i fråga om ändamålsenliga bakgrundsvariabler och vad gäller utvärderingar från olika år. eri vuosina tehtyjen arviointien osalta.

4.2 SAMARBETE I UTVÄRDERINGEN

Utvärderingssystemet för inlärningsresultat bygger på samarbete mellan universiteten, forskningsanstalter, studentexamensnämnden, branschorganisationerna, Statistikcentralen, Utbildningsstyrelsen och

läroanstalterna. Utbildningsstyrelsen svarar för valet av temaområden för utvärderingen, tidtabeller och genomförande.

Utvärderingssystemet för inlärningsresultat förutsätter en tillräcklig, permanent personal, beredskap för informationsproduktion (administration, materialanskaffning, bearbetnings- och rapporteringsberedskap) och avtalsbaserade överenskommelser med olika sakkunniginstanser.

Utbildningsstyrelsen kan ingå samarbetsavtal med sakkunniginstanser om studier utförda på basis av uppgörandet av uppgiftsserier, genomförandet av utvärderingarna i praktiken och utvärderingarna.

I utvärderingen av inlärningsresultat deltar man så aktivt som möjligt i internationellt samarbete för att trygga en kvalitativ utveckling av verksamheten.

5 HUR PUBLICERAS UTVÄRDERINGSINFORMATIONEN?

Utbildningsstyrelsen svarar för att rapporterna publiceras och kommer till ministeriernas och beslutsfattarnas kännedom. Utbildningsstyrelsen rapporterar om resultaten av den nationella utvärderingen och publicerar rapporter om nationella medelvärden och spridningar uppgiftsvis.

Då resultaten har publicerats har läroanstalterna möjlighet att jämföra de egna resultaten med resultaten av den nationella utvärderingen. All rapportering skall stöda en utveckling av utbildningen.

I utvärderingsrapporter över inlärningsresultaten publiceras informationen så att det inte är möjligt att identifiera enskilda personer eller läroanstalter.

DEN ALLMÄNBILDANDE UTBILDNINGEN

1 UTVÄRDERING I GRUNDSKOLAN

I grundskolans lägsta årskurser består de viktigaste utvärderingsobjekten av utvecklingen av inlärningsfärdigheter (inlärningsfärdigheter tolkat i vid bemärkelse), motivation för inläring och en mångsidig utveckling av kommunikationsfärdigheterna. Utvärderingar inom enskilda ämnen och ämnesgrupper görs enligt behov.

I grundskolans högsta årskurser genomförs dels utvärderingar av inlärningsfärdigheter, kommunikationsfärdigheter och studiemotivation, dels nationella utvärderingar inom enskilda ämnen och ämnesgrupper.

I grundskolans slutskede utvärderar man regelbundet hur de mål som har uppställts i grunderna för läroplanerna för modersmålet och matematik uppnåtts. Dessutom utvärderar man omväxlande med hjälp av ämnesspecifika eller ämnesövergripande uppgiftsserier hur målen uppnåtts inom de övriga läroämnena. Tidtabellen för utvärderingarna görs upp så att periodisering eller arrangemang för årskursintegrerad undervisning inte påverkar utvärderingen.

I utvärderingen av inlärningsresultat i grundskolan arrangeras enligt behov också separata utvärderingar för elever som erhåller specialundervisning.

1.1 PRINCIPER FÖR PLANERING AV UTVÄRDERANDE UPPGIFTER

Utvärderingen av inläringen riktas mot kärnkunnandets fyra nivåer, d.v.s. hur eleven behärskar:

- det utvärderade läroämnets lagbundenheter
- det sätt på vilket den existerande kunskapen ha producerats
- tillämpning av kunskapen och
- metoderna för att skaffa ny kunskap.

Kriterierna beskriver nivån på kunskaper i relation till målen. De utvärderande uppgifterna skall vara av varierande svårighetsgrad.

Till sina mål och till de sätt på vilka resultaten används avviker den riksomfattande utvärderingen av inlärningsresultat på avgörande sätt från den utvärdering som skolan gör. Proven skall utvärdera centrala element som beskriver prestationsnivån och de skall täcka de mål som definieras i grunderna för läroplanen.

Uppgiftsserierna förhandstestas för att garantera att de fungerar. Förhandstestningen sker i särskilt utvalda skolor. Utbildningsstyrelsen svarar för att de uppgiftsserier som används i grundskolan och i utbildning på det andra stadiet är förhandstestade.

Särskild uppmärksamhet fästs till förlitliga resultaten är, både då uppgiftsserierna görs upp och då prestationerna bedöms.

1.2 PRINCIPER FÖR SAMPLING

För grundskolans del är sampelstorleken fastställd som minst 5 % av åldersklassen (3000–4000 elever). Samplet väljs med en metod som garanterar att det är representativt. De svenskspråkiga eleverna väljs genom skilda sampel.

Om man till ett sampel väljer 30–40 elever per skola kommer samplet att omfatta ca 100 finska skolor. Om man för de svenska skolornas del vill ha ett reliabelt separat och jämförbart material över inlärningsresultaten måste åtminstone 10 svenska skolor tas med i samplet (ett slumpmässigt genomfört sampel skulle ge ca 5 skolor).

För en utvärdering av jämlikheten i utbildningen måste landet delas in i tillräckligt stora delar, t.ex. enligt tätortsgrad och utvecklingsnivå i regionen.

De skolor som skall ingå i samplet får ett meddelande med allmän information om det kommande nationella provet och ett meddelande om att skolan i fråga på sampelbasis har valts ut att delta i det nationella provet. Meddelandet innehåller dessutom ett frågeformulär riktat till rektor om data om skolan. Skolan bekräftar sitt deltagande i provet genom att returnera formuläret. Skolan kan genom att hänvisa till särskilt vägande skäl avböja medverkan i provet. I detta fall beviljar Utbildningsstyrelsen dispens.

1.3 ATT ARRANGERA RIKSOMFATTANDE PROV

Provuppgifterna postas till skolorna, adresserade till rektorn eller skolledaren, minst tre dagar före provet. Med uppgifterna följer instruktioner för hur utvärderingen skall arrangeras.

Provet hålls samtidigt i hela landet. I grundskolan får ett prov med uppgifter som utförs individuellt inte räkna längre än tre lektioner, d.v.s. 2 timmar och 15 minuter. I prov med uppgifter för grupper skall tiden vara tillräcklig. Tiden får dock inte överskrida 4 lektioner.

Rektorn eller skolledaren svarar för att proven verkställs och övervakas korrekt samt för alla praktiska arrangemang. Rektorn eller skolledaren svarar också för att de prestationer som skall ingå i samplet plockas ut och skickas till Utbildningsstyrelsen. Man eftersträvar en så stor tillförlitlighet som möjligt i utvärderingen genom att provet genomförs på ett enhetligt sätt över hela landet.

1.4 ATT KONTROLLERA PROVRESULTATEN

Den preliminära bedömningen av proven görs av skolans lärare i det aktuella ämnet. Med provuppgifterna får skolan instruktioner för poängsättning, utgående från vilka läraren bedömer prestationerna. De ämnesspecifika instruktionerna för varje prov innehåller noggrannare instruktioner för hur bedömningen skall genomföras.

Skolans rektor skickar in de preliminärt bedömda prestationerna inom den utsatta tiden till Utbildningsstyrelsen, som genomför den slutgiltiga bedömningen och producerar snabbutskriften för skolorna. Materialet används för grundligt utvärderande forskning som omfattar bland annat diagnostiserande analyser och felanalyser. Resultaten nyttjas för läroplansutveckling och för rapporter till lärare och beslutsfattare.

2 UTVÄRDERING I GYMNASIET

I gymnasiet sköts den riksomfattande utvärderingen av inlärningsresultat huvudsakligen genom studentexamenssystemet som styrs av gällande stadganden. Då examen utvecklas fungerar den allt bättre som producent av nationell utvärderingsinformation. En mångsidigare analys av studentexamensresultaten utvecklas genom att man efter behov ökar datainsamlingen om abiturienter och inlärningsmiljöer. Separata sampelbaserade utvärderingsprojekt av gymnasiet kan också gälla inlärningsresultat i de ämnen som inte ingår i studentexamen, samt vid behov inlärningsresultaten i ämnen som abiturienterna valt att inte skriva i studentexamen.

Också i gymnasiet utvärderas inlärningsfärdigheter, kommunikationsfärdigheter och intresse för vidareutbildning enligt separat fastställd plan.

YRKESUTBILDNINGEN

1 UTVÄRDERING I YRKESUTBILDNINGEN

Utvärderingen av inlärningsresultat går närmast ut på att bedöma hur målen för de obligatoriska och alternativa studiehelheterna har uppnåtts. I undantagsfall kan utvärderingen också handla om målen för de fritt valbara studiehelheterna. De obligatoriska studiehelheterna är allmänbildande studier och yrkesstudier. En del av målen är gemensamma för alla utbildningsområden, en del hänför sig till vissa utbildningsområden, andra åter gäller vissa examina eller så är de differentierade enligt inriktningsalternativ.

1.1 FÖREMÅLEN FÖR UTVÄRDERING AV STUDIERESULTAT

Vid utvärdering av studieresultat inom yrkesutbildningen beaktas mångfalden av utbildningsområden och examina och respektive mål för inläring.

Utvärderingen av inlärningsresultat i yrkesutbildningen gäller följande kompetensområden:

1. Yrkeskompetens
2. Studier gemensamma för alla
3. Allmänna kvalifikationer

Utvärderingarna av kompetensområde företas utbildningsområdesvis med hjälp av sampel en gång på fem år. Utvärdering beträffande ämnen gemensamma för alla och allmänna kvalifikationer företas inom alla utbildningsområden med hjälp av sampel. Utvärderingen beträffande ämnen som är gemensamma för alla görs en gång på fem år, medan de allmänna kvalifikationerna utvärderas enligt en separat fastställd tidtabell.

Utvärderingarna av yrkeskompetens baserar sig på de centrala mål som definieras i grunderna för läroplanerna och examina. Målen kan vara gemensamma för utbildningsområdet, gemensamma för olika examina eller differentierade efter examen (inriktade och fritt valbara

studier). Yrkeskompetens utvärderas i samband med utvärdering av utbildningsområdet eller så separat om särskilda behov föreligger. I de nationella utvärderingarna av yrkeskompetens deltar studerandena inom yrkesinriktad grundutbildning för ungdomar, yrkesinriktad grundutbildning för vuxna och läroavtalsutbildning.

Utvärderingen av yrkeskompetens tar fasta på det kunnande som behövs i arbetslivet. Det centrala kompetensområdet som utvärderas är att kunna behärska arbetsprocessen inklusive bl.a. uppställande av mål för arbetet, planeringsfärdigheter, färdighet i problemlösning och beslutsfattande, att behärska arbetsmetoder, användning och val av material, en smidig och snabb verksamhet och utvärdering av verksamheten. I yrkeskompetens ingår dessutom bl.a. kommunikationsfärdigheter, grupparbets- och teamarbetsberedskap, arbetarskydd, ekonomi samt förmåga till kreativt och innovativt tänkande.

I yrkeskompetens integreras teori och praktik till en helhet som kommer till uttryck i en flytande verksamhet och förmåga att lösa problem och fatta beslut i arbetssituationer. Den kunskap som är aktuell i yrkesverksamheten är mångskiktad. I den ingår en teoretisk och begreppslig grundval samt praktiska färdigheter. Den består ofta också av s.k. tyst kunskap och insikt som gör det möjligt att smidigt klara av olika situationer. I kunnandet ingår också en kritisk inställning till information, förmåga att utvärdera sitt eget kunnande samt förmåga att lära sig och utveckla nya procedurer.

Utvärdering av inlärningsresultat inom de **studier som är gemensamma för alla** tar fasta på en bred yrkesutbildning: förmåga att klara sig i föränderliga förhållanden och att utveckla sin yrkeskunskap, beredskap för fortsatta studier och färdigheter i att komma till rätta i livet. Utvärderingen av inlärningsresultaten i de gemensamma ämnenas företas i huvudsak utgående från de enskilda ämnena. Utvärderingen gäller modersmålet, det andra inhemska språket, främmande språk, matematik och naturvetenskapliga ämnen.

Utvärderingen av inlärningsresultaten i för alla gemensamma ämnen gäller studerande som slutför yrkesinriktad grundutbildning för unga. Vid utvärderingen beaktas de utvärderingskriterier som används vid utvärdering av inlärningsresultaten i gymnasiet.

Utvärderingen företas med hjälp av ett gemensamt sampel för alla utbildningssektorer. Dessutom integreras kompetensområden inom de för alla gemensamma studierna i de utvärderingar som hänför sig till yrkeskompetens. Meningen är att utvärdera ett objekt per år.

De centrala utvärderingsobjekten vid utvärdering av **de allmänna kvalifikationerna** är att lära sig att lära, färdigheter i problemlösning och beslutsfattande, värderingar samt kompetens i interaktion och i grupparbete. Vidare kan något aktuellt tema som nämns i de nationella grunderna för läroplanen väljas som ett kompletterande utvärderingsobjekt.

Utvärderingarna genomförs vanligen på samma sätt, liksom t.ex. utvärdering av de för alla gemensamma studiehelheterna. Målet är att genomföra en utvärdering vartannat år. De allmänna kvalifikationerna kan också utvärderas i samband med utvärdering av enskilda utbildningsområden.

1.2 PRINCIPEN FÖR PLANERINGEN AV UTVÄRDERINGSUPPGIFTERNA

Inlärningsresultaten utvärderas enligt kriterier. Utvärderingen av inlärningsresultat bygger på beskrivningar av yrkeskompetens, vilka är härledda från mål. Kriterierna härleds från beskrivningar av kunnandet och har en trestegsskala: berömliga, goda och nöjaktiga. Om det finns särskilda skäl kan utvärderingen också ha en skala på fem steg eller dimensionen godkänd - underkänd. Särskild uppmärksamhet fästs på att definiera skillnaden mellan godkänt och underkänt kunnande och definitionen av en god nivå i fall där de studerande också kan få yrkesbevis. Gränsen för godkänd yrkeskunskap varierar enligt utbildningssektor, yrke, område och med hänsyn till de områden som är föremål för utvärdering. Därför bör denna gräns också definieras per kompetensområde.

Målet för **utvärdering av yrkeskompetens** är att förmågan att behärska och kunna utnyttja de teoretiska grunderna bedöms som en del av yrkesverksamheten. Yrkeskompetens kan också utvärderas med hjälp av skriftliga prov/uppgifter. I proven poängteras självständigt skapande av information i stället för reproduktion av information. Till utvärderingar som baseras på aktiviteter, tex laborationer, kan olika analyser och självvärderingar fogas. Det är också möjligt att använda portfolio, videofilmer eller konstkritik som kompletterande utvärderingsmetoder.

När det handlar om att planera uppgifter och serier av uppgifter som mäter yrkeskompetens gäller det att först definiera kompetensområdet och utvärderingsobjekten, så att dessa kan integreras i så stora kompetensområden och studiehelheter som möjligt. Objektområdet utvärderas på bredden och djupet och i överensstämmelse med verkligheten. I uppgiftshelheterna inkluderas ofta delar som beskriver samma kompetensområde.

När det handlar om att organisera utvärderingstillfällen och utarbeta uppgifter utnyttjas den erfarenhet och sakkunskap som har vunnits då examina för vuxna har anordnats. Vid utvärdering av yrkeskicklighet går det att använda uppgifter som har förekommit i fristående yrkesprov.

Kompetensområden som är **gemensamma för alla** utvärderas i regel av utomstående sakkunniga. Med denna lösning kan fel som beror på utvärderarna undvikas. För utvärderingarna utarbetas upp-

giftsserier. Här utnyttjas andra utvärderingar som passar åldersgruppen, såsom gymnasiets utvärderingar. Uppgiftshelheter kan planeras så de omfattar antingen ett eller flera ämnen. Uppgifterna planeras med hänsyn till att optiska läsare om möjligt används vid utvärdering av resultaten.

När det är fråga om att garantera **tillförlitlighet** vid utvärderingen av inlärningsresultaten fästs uppmärksamhet på innehållets, strukturens och kriteriernas validitet och utvärderingens reliabilitet. Tillförlitligheten säkerställs genom att respons rörande utvärderingens innehåll och kriterier och utvärderingsuppgifterna redan i planeringsskedet inbegärs av sakkunniga inom arbetslivet och utbildningen. Dessutom förtestas uppgifterna och arrangemangen.

1.3 PRINCIPER FÖR SAMPLINGEN

Utvärderingen av **yrkeskompetensen** görs antingen för hela grundpopulationen eller så företas den med hjälp av sampel. Utvärderingar av hela grundpopulationen är ändamålsenliga när grundpopulationen är liten. Samplets storlek och samplingsprinciperna varierar beroende på utvärderingsobjektets storlek och heterogenitet samt efter de olika målen för utvärderingarna och utvärderingsmetoderna.

Att studerande i vuxenutbildning deltar i nationella utvärderingar bör inte hindra studerandena från att delta i fristående yrkesprov som anordnas i samband med studierna.

Utvärderingen av **för alla gemensamma studier** är sampelbaserad. Samplets storlek är minst 5 procent av antalet studerande i yrkesutbildningen. Detta innebär ca 2 500 studerande per utvärdering. Samplingen skall säkerställa att utvärderingen blir representativ i regionalt hänseende och med hänsyn till olika utbildningssektorer, branscher och läroanstalter. Alla studerande i slutskedet för det utbildningsområde som ingår i samplet deltar läroanstaltsvis i samplingen. Till läroanstalterna sänds en snabb respons som gäller alla studerande, men till den egentliga nationella utvärderingen väljs ur materialet en population av en storlek som motsvarar ett för grundpopulationen representantivt sampel.

1.4 ANORDNANDE AV EN NATIONELL UTVÄRDERING

Utbildningsstyrelsen utnämner en arbetsgrupp som planerar utvärderingen. Arbetsgruppen, som i huvudsak består av lärare på området, har i uppgift att fastställa utvärderingens innehåll och metoder, utvärderingskriterierna samt anvisningar för praktiska arrangemang. I gruppen skall det ingå lärare som känner till både vuxenutbildning

och utbildning av unga. I planeringen av de kompetensområden som är gemensamma för alla bör åtminstone en lärare vid en yrkesläroanstalt ingå. I utvärderingsprojektet deltar också representanter för arbetsmarknadsparterna. För projektets ledning svarar sakkunniga vid Utbildningsstyrelsen.

Lärare på läroanstalterna, representanter för arbetslivet och sakkunniggrupper kan verka som utvärderare av yrkeskompetens. Vid val av utvärderare betonas trepartsprincipen. Om yrkeskunskap utvärderas med ett teoriprov eller andra skriftliga prestationer skall utomstående sakkunniga utföra utvärderingen och bedömningen. För anordnandet av utvärderingstillfället svarar den läroanstalt vars studerande det är fråga om. Också utbyte av utvärderare mellan läroanstalterna kan komma i fråga. Vid utvärderingstillfället fästs uppmärksamhet på eventuellt jäv hos utvärderare. Huvudregeln är att den lärare som till största delen har svarat för undervisning av gruppen inte deltar i utvärderingen.

Utvärdering av för alla gemensamma kompetensområden samt separata teoriprov vid utvärderingar av yrkeskompetens anordnas samtidigt i hela landet. De kan vara högst 6 timmar om dagen per studerande. Tiden för utvärderingshelheter, som syftar till att utvärdera praktiskt kunnande, utmäts däremot efter ett särskilt program. Utvärderingen kan i dessa fall pågå högst en vecka.

Utvärderingen anordnas i allmänhet i slutskedet av utbildningen. Dessutom kan utvärdering av tidigare avlagda studiehelheter av särskilda skäl göras till föremål för utvärdering. Utvärderingarna arrangeras så att studerandena får uppgifter om utvärderingsresultaten innan de avslutar studierna.

Yrkesläroanstalterna skall delta i de riksomfattande utvärderingarna av inlärningsresultatet. Bara av särskilda skäl kan Utbildningsstyrelsen bevilja tillstånd att inte delta.

1.5 DEN NATIONELLA UTVÄRDERINGEN OCH VITSORDEN I EXAMENS BETYGET

Huvudprincipen är att den nationella utvärderingen inte påverkar de studerandes betyg. Läroanstalterna beslutar emellertid själva om resultatet av den nationella utvärderingen påverkar de studerandes slutvitsord. Om det nationella utvärderingsresultatet påverkar en studerandes vitsord skall de studerande informeras om detta före utvärderingstillfället.

1.6 OFFENTLIGGÖRANDE AV UTVÄRDERINGSRESULTATEN

I en situation där utvärdering och bedömning har utförts i läroanstalten får läroanstalten omedelbart till sitt förfogande de resultat som rör den själv. Om det är utomstående som utvärderar de studerandes prestationer får läroanstalten snabbrespons om resultaten senast två månader efter provet. I snabbresponsen ingår de resultat som rör läroanstalten själv och de genomsnittliga riksomfattande resultaten. En nationell utvärderingsrapport publiceras senast ett år efter proven.

1.7 KOSTNADER

Kostnaderna för utvärdering av studieresultat består av löner och andra kostnader för arbetsgrupper, koordinators, forskare och biträdande personal. Hit hör t.ex. resekostnader och porto. Dessutom uppstår kostnader för utbildning av planerarna och utvärderarna.

De läroanstalter som ingår i samplet svarar för kostnaderna för de praktiska arrangemangen. Läroanstalternas kostnader påverkas av anskaffning av utrustning och material samt övervakning vid utvärderingstillfällena. Därtill kommer kostnaderna för själva utvärderingen.

Tabell 1. Utvärderingsprogram för inlärningsresultat i yrkesutbildningen åren 1997–2004

Objektområde	Tid	Innehåll
1. yrkeskompetens	1998	maskin- och metallbranschen
	1998	el-branschen
	1999	hantverk och konstindustri
	1999	textil- och beklädnadsbranschen
	1999	byggnadsbranschen
	2000	servicebranscherna: hotell och restaurang och storkökshållsbranschen
		huslig ekonomi och rengöringservice
		handel och administration
	2001	övriga tekniska branscher
	2002	naturbruk
2. för alla gemensamma studier	2003	social- och hälsovårdsbranschen humanistisk och pedagogisk utbildning skönhetsbranschen
	2004	kultur
	1998	matematik o. naturvetenskaper
	1999	modersmålet
	–	andra inhemska språket
	–	främmande språk
3. allmänna kvalifikationer	1999	att lära sig att lära
	2000	problemlösning och beslutsfattande
	–	grupparbets- och teamarbetsfärdigheter
	–	värderingar

2 UTVÄRDERING INOM DEN YRKESINRIKTADE VUXENUTBILDNINGEN OCH LÄROAVTALSUTBILDNINGEN

2.1 NATIONELL UTVÄRDERING ENLIGT OMRÅDE

Inlärningsresultaten i den yrkesinriktade vuxenutbildningen och läroavtalsutbildningen utvärderas enligt den nationella utvärderingsplanen för inlärningsresultat i samband med den nationella utvärderingen av de olika områdena.

De som studerar för yrkesinriktade grundexamina inom vuxenutbildningen och läroavtalsutbildningen deltar i riksomfattande tillfällen som utvärderar yrkeskunskapen och är gemensamma för ungdoms- och vuxenutbildning.

När uppgifterna utarbetas och arrangemangen planeras utnyttjas den erfarenhet och sakkunskap som vunnits examensvis då examina har anordnats för vuxna. Uppgifter utarbetade för fristående yrkesprov används i den nationella utvärderingen av inlärningsresultaten.

Den områdesvisa utvärderingen av inlärningsresultat inkluderar också utvärdering av inlärningsresultaten hos dem som studerar för yrkesexamina och specialyrkesexamina. I dessa fall utarbetas skilda nationella utvärderingsplaner för de olika examina.

I utvärderingen av de nationella inlärningsresultaten hos dem som studerar för yrkes- och specialyrkesexamen utnyttjas de examensvisa utvärderingar av yrkesskicklighet som har skapats inom systemet för fristående yrkesprov med tanke på det område som skall utvärderas. Dessa utvärderingar fogas till utvärderingarna av inlärningsresultaten inom området. För utredning av de nationella inlärningsresultaten i yrkesexamina och specialyrkesexamina analyseras utvärderingsmaterialet för de fristående yrkesprov som skall avläggas under utvärderingsåret på åtminstone följande innehållsområden:

1. Mängden examensprestationer och mängden delprestationer för examina i relation till mängden utbildning som förbereder för examen eller antalet läroavtal
2. Integrering av yrkesverksamhet och kunskap i yrkesskickligheten
3. Allmänna yrkeskunskapskvalifikationer
4. Mångsidigheten i utvärderingen av yrkesskicklighet enligt utvärderingsmaterialets mängd, art, autenticitet och utvärderingsform.

2.2 UTVÄRDERINGSOBJEKT

Utvärderingen av yrkeskompetens gäller de yrkesskicklighetskrav och i dessa ingående allmänna kvalifikationer som definieras i de nationella examensgrunderna. Inom vuxenutbildningen och läroavtalsutbildningen utvärderas inlärningsresultaten beträffande de för alla gemensamma innehållen i ungdomsutbildningen i de fall att de ingår i yrkesskicklighetskraven för examina för vuxna.

2.3 UTVÄRDERINGSKRITERIER

Kriterierna för den nationella utvärderingen bildas på basis av de beskrivningar av kravnivån avseende yrkeskunskap som definieras i examensgrunderna.

2.4 UTVÄRDERINGSMETODER

Utvärderingsmetoderna planeras examensvis. Som utvärderingsmetoder används alla för examen lämpade arrangemang med vars hjälp det är möjligt att konstatera den yrkesskicklighet som krävs i examensgrunderna med hänsyn till därmed sammanhängande kunskapsmässiga yrkesteoretiska krav och allmänna krav. Vid utvärdering av yrkeskompetens är objektet i huvudsak det egentliga yrkesarbetet, som kan kompletteras med muntliga, skriftliga eller andra uppgifter. Den utvärderade prestationen jämförs med yrkesskicklighetskraven i examensdelarna.

Den nationella utvärderingen av inlärningsresultaten kan innehålla arbetsplanering och arbetsprestationer och prov på kunskaper och principer som behövs för att underbygga dessa. Tillämpningen av teori och principer kan utvärderas dels genom arbetsprov, dels genom simulerade arbetssituationer och även på basis av skriftliga produkter eller muntliga motiveringar, projektarbeten och portfolio eller olika kombinationer av sådana.

2.5 SAMPLING

I vuxenutbildning och läroavtalsutbildning utvärderas inlärningsresultaten på basis av sampel. Samplets storlek fastställs i första hand enligt tillförlitlighetsprincipen. Utvärderingen kan gälla hela populationen om utbildningsmängden inom det område som ska utvärderas är liten.

Vid samplingen beaktas representativiteten enligt följande principer:

1. Utbildningsform t.ex. skolmässig, läroavtalsutbildning, arbetskraftspolitisk utbildning
2. Läroanstaltsform t.ex. yrkesskola, vuxenutbildningscenter, yrkesläroanstalt inom en viss bransch, medborgarinstitut, idrottsutbildningscenter, musikinstitut, annan läroanstaltsform
3. Utbildningsarrangörens läge t.ex. län
4. Examensarrangörens läge och
5. Antalet examenskommittéer.

2.6 TILLFÖRLIGHET

När det gäller att planera och genomföra utvärderingen används arbets- och utvärderingssakkunniga som är verksamma inom examenssystemet inom vuxenutbildningen.

Till den grupp som under Utbildningsstyrelsen planerar utvärderingen utnämns en sakkunnig med ansvar för vuxenutbildningen inom området, en vuxenutbildningslärare med utbildning i utvärdering av yrkeskunskap och en representant för områdets examenskommitté. Dessutom används enligt särskild prövning sakkunniga för de olika examina.

2.7 TIDPUNKT FÖR UTVÄRDERINGEN OCH PLIKT ATT DELTA

Utvärderingen av yrkesinriktade grundexamina sätts in i slutskedet av utbildningen eller läroavtalet. De vuxna och läroavtalsstuderande som avlägger examen under utvärderingsåret är skyldiga att delta i utvärderingen. Den nationella utvärderingen av inlärningsresultat används som ersättande examensprestation i den mån den uppfyller examenskraven. En examensprestation i slutskedet av utbildningen kan användas i den nationella utvärderingen.

Yrkeskompetens utvärderas också i fråga om examensprestationer av examinander som har kommit direkt från arbetslivet. Deras deltagande i prov som utvärderar nationella inlärningsresultat är frivilligt.

Fristående yrkesprov avlagda av deltagare i branschens yrkes- och specialyrkesexamina under utvärderingsåret används enligt en separat plan vid utvärderingen av de nationella inlärningsresultaten. Examensarrangemangen samordnas så att examenstillfällena i det område som skall utvärderas kan användas vid den nationella utvärderingen av inlärningsresultaten.

